

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

140:2 • 2020

Synen på ekonomi i revolutionserans tidningar

JOACHIM ÖSTLUND*

Lunds universitet

Sarah Linden Pasay, *Stable Media in the Age of Revolutions. Depictions of Economic Matters in British and Swedish State Newspapers, 1770–1820*, Uppsala Studies in Economic History 108. Uppsala 2017.

Avhandlingens innehåll

Sarah Linden Pasays avhandling *Stable Media in the Age of Revolutions* (2017) tar sig an frågan om hur nyheter om ekonomi framställs i statligt kontrollerade tidningar i Sverige och Storbritannien under revolutionstidevarvet 1770–1820. Pasay vill med sin undersökning visa hur förändringar i talet om ekonomi är kopplade till processer som leder fram till modernitetens ekonomiska termer som inflation och arbetslöshet; termer vilka i sin tur är kopplade till ekonomiska indikatorer baserade på statistisk data. Till det senare hör exempelvis arbetskostnadsindex (AKI) och konsumentprisindex (KPI), termer vilka flitigt förekommer inom vår tids ekonominyheter. För att utreda denna diskursiva förändring hämtar studien stöd i forskning inom ekonomisk historia, historia samt idé- och kommunikationshistoria.

Forskningsfrågan har därmed ett brett uppslag och syftar till att nå vidare än diskussioner inom ämnet ekonomisk historiska. Pasay framhåller att avhandlingen skall läsas i relation den numera omfattande forskningen om statsmaktens legitimering och försök att stärka befolkningens lojalitet. Detta motiveras genom studier av hur tidningar kan illustrera hur statsmakter även sökte knyta värderingar om ekonomi till den statliga sfären (s. 18). Talet om ekonomi i denna form av offentlighet kan därmed jämföras med andra studier som har undersökt hur till exempel historieskrivning, religion eller etnicitet har inkorporerats i den statliga sfären.

Avhandlingens övergripande fråga lyder: "How were economic matters described in state-controlled newspapers from two different, yet interre-

* Docent i historia; fakultetsopponent

lated, early modern contexts and did this change over time?" Den preciseras med följande frågor: "(A) in what ways were Swedish economic matters portrayed in British press and how were Britain's economic matters described in Sweden? (B) did the form, order, or content change for these items regarding economic matters? What aspects were reflected by these alterations, if there were any?" Ett tredje frågekomplex, som är kopplad till nyligen nämnda *value-realm*, rör förändringar i tidningsgenren och där syftet är att visa hur "economic matters" – en term som härfter översätts till "ekonomiska fenomen" separerades från de tidigare nämnda "value realms". (C) "did the form, order, or content change for these items regarding economic matters? What aspects were reflected by these alterations, if there were any?"

Anledningen till att författaren komparerar Sverige med Storbritannien motiveras både utifrån ländernas likheter och skillnader, men framför allt att det handlar om att få en djupare förståelse av modernitetens framväx med kopplingen mellan industrialiseringsförloppet och upplysningens samhällsprojekt. Då dessa förlopp löpte olika i Sverige respektive Storbritannien vill Sarah Linden Pasay undersöka om det går att se några paralleller i fråga om den bredare förståelsen av begreppet ekonomi och talet om densamma. Slutligen motiveras komparationen med att studien vill utreda hur mycket information som de båda länderna spred om varandra i sina respektive tidningar.

De tidningar som står i fokus är *The Gazette* från Storbritannien och *Stockholms Post-Tidningar* och *Inrikes Tidningar* från Sverige. Urvalet motiveras av att *The Gazette* var den viktigaste tidningen i Storbritannien medan de två svenska tidningarna väljs för deras olika fokus. Medan *Stockholms Post-Tidningar* främst fångar upp internationella nyheter har *Inrikes Tidningar* starkare fokus på lokala nyheter.

Två begrepp är centrala i avhandlingen. Dels ekonomiska fenomen, dels "stable media". Begreppet ekonomiska fenomen (*economic matters*) hämtas från studier av forskare som Keith Tribe och Carl Menger. De bryter ned begreppet i följande fyra underkategorier: objekt (exempelvis varor), praktiker (handlingar som att köpa, sälja, smuggla), idéer (abstrakta fenomen som skatt och budget), och diskurser, vilket innefattar längre samtal som kan inkludera de tre föregående aspekterna. Begreppet "stable media" åsyftar statligt kontrollerade tidningar samt antar att dessa genomgick förändringar mer långsamt än den icke-statligt kontrollerade tidningsutgivningen vid samma tid.

Vidare konstateras att dessa tidningar producerades utifrån två syften gentemot sina mottagare: å ena sidan att informera, å andra sidan att stärka lojalitet till staten. Av den anledningen, menar Pasay, representerar tidningarna en semi-offentlig sfär för kommunikation på grund av att det i första

hand handlar om att informera och legitimera, inte erbjuda en dialog med sina läsare. Från ett avsändarperspektiv innebar det att statsmakten hade ambitionen att förmedla nyheter på ett så trovärdigt vis som möjligt. Pasay menar därför att statsmakternas kontroll av tidningsmedia inte i första hand bör ses som ett verktyg för propaganda, utan snarare var målet att försöka vinna förtroende i en tid präglad av samhällsomvälvningar.

Det teoretiska ramverket utgår från modernisering och modernitet, termer som är baserade på väletablerade definitioner av globalhistorikern Christopher Allan Bayly, ekonom-historikern Karl Polanyi och sociologen Jürgen Habermas. Fem olika aspekter lyfts fram som karaktäriserar moderniseringen under revolutionseran: (1) upplysningsrörelsen med dess ambition att förändra samhället, (2) statsformeringsprocessen med en allt mer centraliserad statsmakt, (3) den offentliga sfärens förändring med nya aktörer, (4) framväxten av nationen och nationalismen, och (5) utvecklingen av nya kommunikationsstrategier (s. 19). Begreppen utgör i sin tur grunden för utvecklingen av "det moderna" eller "moderniteten" som behandlas i studien.

När det kommer till analysen av förändringar av ekonomiska fenomen bygger avhandlingen vidare på den så kallade "early modern value-realm model", framtagen av Karl Polanyi och sociologen Talcot Parsson. Denna består av fyra fenomen som samtliga beror av varandra. Där finns ekonomi, politik, socio-kultur och slutligen teknologi. Författaren argumenterar för att kopplingarna mellan dessa fyra värden med tiden löstes upp och att det i denna process uppstod moderna begrepp. Den förmoderna eran präglades av spänningar mellan värdesystem och upplysningen var den kulturella process som agerade för en separation. Det är de parallella effekterna av denna desintegration som studeras i Sverige och i Storbritannien.

Avhandlingens resultat

Avhandlingens empiriska del består av tre kapitel som behandlar femårsperioderna 1770–1775, 1790–1795 och 1815–1820. Valet av dessa femårsperioder motiveras av kopplingen till omvälvande politiska händelser internationellt och i respektive land, händelser som krig, skiften av monarker, konstitutionella förändringar samt till utveckling av jordbruk och teknologi. Metoden bygger på kvalitativ analys där innehållet klassificeras utifrån Polyanyi och Parssons fyra fenomen – ekonomi, politik, sociokulturella fenomen och ekonomi. Alternativet att göra en kvantitativ begreppsanalys påtalas inte, även om stora delar av tidningsmaterialet är digitaliserat. Noterbart är också att huvuddelen av nothänvisningarna bygger på det digitaliserade källmaterialet exempelvis referenser på sidorna 111 till 118. *Gazette* är helt digitaliserad medan *Inrikes Tidningar* delvis är det. Detta är dock mer en randanmärkning.

Den empiriska undersökningen visar på intressanta förändringar i talet om ekonomiska fenomen. När ekonomi i början av undersökningsperioden förknippas med handel, aspekter rörande människans livsuppehälle och inte minst säljandet av varor, blir talet om ekonomi allt mer abstrakt med tiden. Med detta menas att facktermer introduceras i allt högre utsträckning. Pasay argumenterar för att detta beskriver en process av desintegration. Uppkomsten av facktermer såsom budget, skuld och valutavärde innebär att ekonomiska fenomen förstås, eller presenteras, som alltmer separerade från det politiska och sociala för varje tidsperiod.

Undersökningen visar därtill att talet om ekonomiska fenomen har andra funktioner än rent informativa. Pasay menar att det från statens perspektiv handlar om att kontrollera tillgången på information och att vinna trovärdighet, samt även att ekonomiska aspekter används för att beskriva andra stater i antingen positiva eller negativa termer. Den jämförande delen av studien visar en klar tendens att Sverige avrapporterar fler nyheter relaterade till ekonomiska fenomen från Storbritannien än omvänt. Enligt Pasay återspeglar det ett förhållande där Sverige intar positionen som mottagare av information, medan Storbritannien utgör den huvudsakliga avsändaren och något av ett centrum för informationsspridningen.

En tendens är att nyheterna vinklas så att officiella nyheter laddas med positiva värden, medan negativa nyheter förknippas med det privata. Ett tydligt resultat av analysen är att det ceremoniella språkbruket dominerar när monarker kommer till tals. Pasay argumenterar för att det representerar en samhällsprocess, som var kopplad till moderniseringen och där kungahusens aktiviteter förskjuts från den ekonomiska sfären för att kopplas alltmer till kulturella händelser. Gällande det officiella språkbruket kan det noteras att tidningarna skapar ett "vi", och särskilt i nyhetsingresserna. Detta kopplar Pasay till statens önskan om att vinna legitimitet och auktoritet i talet om ekonomi. Någon djupare diskussion om vem detta "vi" egentligen avser eller svårare – uppfattas som – exempelvis i utsagor som "sources of our national prosperity" i *The Gazette* (s. 199) – tas inte upp. Utgångspunkten är, som nämnts, att tidningarnas budskap förstås som statens röst.

Avhandlingen uppvisar flera tydliga empiriska belägg på den förändringsprocess som skall synliggöras. Intressant är tabellernas roll som metod för att kommunicera en ekonomisk idé om standardiserade priser. Via dessa argumenterar Pasay att tidningsmakarna förmedlade en idé om transparens och insyn i ekonomin till medborgarna (s. III–III2).

Flera goda exempel presenteras och analyseras liksom förekomsten av mer komplexa termer. Till det senare hör det ekonomiska begreppet patent, ett begrepp och en idé som Pasay menar illustrerar uppkomsten av den modern föreställningen om ekonomi.

På detta följer kompletterande termer och vokabulär som exempelvis upphovsrätt, vilket i sin tur är en idé som associeras med utveckling och innovation, att skydda innovationer samt ekonomisk vinst etcetera (s. 209). Med tiden tas den ekonomiska föreställningsvärlden allt mer över av hänvisningar och representationer baserade på siffror, budgetar och kalkyler. Tidningarna blir på detta vis en förmedlare av en ekonomisk begreppsvärld som den tidningsläsande publiken har att påverkas av och reagera på (s. 213). Pasay lyfter fram hur en rad samhällsfenomen även inkorporeras i en värld av ekonomiska beräkningar. Till detta hör exempelvis fattighus, vilka med tiden blir synliggjorda och värderade i termer av ekonomi. Med moderniteten blir därmed samhället synligt i tabellform och i förlängningen även möjligt att värdera i termer av lönsamhet (s. 214). I analyser som dessa lyfter Pasay in legitimitetsfrågan på ett bra och övertygande vis. Att kunna mäta ekonomin så exakt som möjligt hänger ihop med idén och idealet om social utveckling samt strävan att förbättra människans livssituation och trygghet. Talet om ekonomi är i detta sammanhang nära förknippad med en samhällsförbättrande tanke, om progression, samt att förmera det ekonomiska värdet.

Kritisk diskussion

Sammantaget skall det nämnas att de empiriska kapitlen är övertygande när det kommer till att koppla samman talet om ekonomiska fenomen till valda förändringsprocesser under den femtioåriga revolutionsperioden 1770–1820. Dit hör som nämnts statsformeringsprocessen, nya kommunikationsstrategier, offentlighetens transformering, upplysningen samt nationen och nationalismen. Detta urval av historiska processer är rimligt, men det går att kritisera.

Jag hade gärna sett att det ekonomiska tänkandets historia, ekonomisk doktrinhistoria, kunnat betonas starkare som en viktig process och kontext. Eftersom temat trots allt är ekonomiska fenomen samt begrepp och föreställningsvärldar kopplade till dessa, kan det vara av intresse att undersöka om det via tidningarnas ekonomiska språk går att synliggöra den ”diskursiva kamp”, som övergången från merkantilistisk teori till klassisk teori möjligen innebar. Sarah Linden Pasay tar visserligen upp uppsalaprofessorn i ekonomi, Anders Berch, och lyfter fram merkantilismens idé om staten som den huvudsakliga auktoriteten i en samhällsekonomi. Däremot lämnas inget utrymme åt att diskutera formerandet av den klassiska nationalekonomin, ett ekonomiskt tänkande som tog form under 1700-talets senare hälft, och vars syfte bland annat var att utmana den merkantilistiska teorin. Särpräglat för den förra var att den introducerade en ny modell för ekonomisk vinning, hur man ökar effektiviteten och tillväxttakten. Mot bakgrund av dessa

drivkrafter hade det även varit möjligt förstå det föränderliga språkbruket i tidningarna. Här ligger även en konflikt i statens försök att stärka sin auktoritet över ekonomin gentemot konkurrerande intressen. Pasay lyfter fram ett flertal exempel där ekonomiska fenomen också kopplas till termer som samhälle, individ och effektivitet, men länkar i stället detta till termen modernitet.

En annan fråga som kunde utvecklats ytterligare rör den om förändring och kontinuitet samt argumentet att ekonomiska fenomen alltmer frikopplas från det politiska och sociala eller "the early modern value realm". Jag menar att det finns en poäng i att skilja mellan det generella språkbruket kring ekonomi och specifika frågor kopplade till tidningsläsarnas samtid. Till det senare hör inte minst diskussionen om slavhandeln. Att det ekonomiska språkbruket blir mer abstrakt och disintegrerat är tydligt genom bruket av tabeller och genom uppkomsten av abstrakta begrepp. Men, parallellt med detta kläs även fenomen i världen i ekonomiska termer, något som blir särskilt tydligt i den kritiska debatten om slavhandeln. Sarah Linden Pasay lyfter fram flera intressanta brittiska och svenska exempel på debatter om slavhandeln där ordval och terminologi analyseras, exempelvis 1791 i *Stockholms Post-Tidningar* då slavhandeln beskrivs i termer av en "unnatural trade". I fall som dessa, menar jag, blir ekonomiska fenomen – som slavhandel – något ytterst konkret föreställningsbart snarare än abstrakt. Slavhandeln illustreras som något mycket negativt i sig och associeras med destruktiva sociala och politiska konsekvenser. Anti-slaverifrågan och abolitionismen blir – som Pasay skriver – en ekonomisk fråga laddad med upplysningens ideal, något som strider emot "commercial and agricultural improvements" (s. 203). Exemplet med slavhandeln illustrerar också att ekonomiska fenomen, förutom att de i allt högre grad präglas ett abstrakt språk separerat från samhälle och en förmodern värdegemenskap, även beskriver människan, samhället och internationella relationer utifrån en ekonomisk logik. Samtidigt skall det framhållas att Pasay lyckas navigera i den komplexitet som uppstår under revolutionseran där allt mer högtflygande ideal många gånger kolliderar med en rå verkligheten.

Slutord

Sara Linden Pasays avhandling representerar en ny inriktning inom ämnet ekonomisk historia med ett idé- och kommunikationshistoriskt fokus. Genom sin studie baserad på källmaterial i form av statligt kontrollerade tidningar i Storbritannien och i Sverige visar Pasay på en god förmåga att utvinna intressant kunskap om hur ekonomiska fenomen förmedlades och förändrades över tid. Studien visar hur ekonomiska frågor uttrycktes på olika vis i två skilda kontexter, men samtidigt hur ekonomiska objekt, praktiker,

idéer och diskurser skrivs om på liknande vis och parallellt med varandra.

Avhandlingens centrala frågeställningar besvaras på ett tillfredsställande vis och presenteras i en välordnad disposition. Avhandlingen är teoretiskt medveten och Sarah Linden Pasay positionerar avhandlingen på ett fördömligt sätt till teorier och tidigare forskning.

En bra avhandling väcker ju alltid nya frågor, och det har denna också gjort. Jag har efterfrågat en ännu tydligare koppling till doktrinhistoria, om utmaningar mot merkantilismens ekonomiska teori och den klassiska ekonomiska teorins diskursiva närvaro genom ökande påverkan, exempelvis i form av krav på statliga avregleringar, effektivisering och en mer jämlik fördelning. Samtidigt skall det nämnas att avhandlingen mot undersökningens slut visar hur ekonomiska frågor kopplas till idén om social utveckling och trygghet. Detta framkommer exempelvis i kritiken av slavhandeln och i talet om pensioner, men kunde synliggjorts bättre i sammanfattningen framför den något mer allmänna diskussionen om modernitet.

Slutligen skall det sägas att avhandlingen inte bara ger nytt bidrag till ekonomisk historia, utan även till media- och kommunikationshistoria. Jag är därför säker på att den kommer bli en inspirationskälla och vara till stor hjälp för framtida forskning om såväl modernitet som tidningsmediet i förmodern tid.